

УДК 376-056.263-053.5

*Світлана Кульбіда,
к.п.н., старший науковий співробітник
Інститут дефектології АПН України (м.Київ)*

Стан використання і вивчення жестової мови в Україні: Історія дослідження

У статті відстежено історичний шлях вивчення питання жестової мови (використання як засобу спілкування, засобу навчання у навчально-виховному процесі глухих в Україні) провідними зарубіжними і вітчизняними вченими. Розкрито роль жестової мови як комунікативного витвору глухих, її важливість як природної знакової системи. Охарактеризовано розуміння національної жестової мови на сучасному етапі та проаналізовано основні наукові спроби представлення жестової мови у друкованих виданнях.

Ключові слова: жести мови, засіб навчання засіб спілкування, глухі.

В статье проанализирован исторический путь изучения вопроса жестового языка (использование как средства общения, средства обучения в учебно-воспитательном процессе глухих в Украине) ведущими зарубежными и отечественными учеными. Раскрыта роль жестового языка как коммуникативного создания глухих, его важности как естественной знаковой системы. Охарактеризовано понимание национального жестового языка на современном этапе и проанализированы основные научные попытки представления жестового языка в печатных изданиях.

Ключевые слова: жестовый язык, средство общения, средство обучения, глухие.

The present study analyzes the historical way of Sign Language studying (using SL as the communication tool or the way of training in the educational process of the Deaf in Ukraine) by the leading foreign and Ukrainian scientists. The role of SL as a communicative creature the Deaf, its importance as a natural system was revealed. In this paper, we characterized the understanding of SL as national at present and analyzed the main research attempts to represent SL in publications.

Keywords: sign language, teaching tools, means of communication, deaf.

*Будь-яка мова – це модель,
яку відчеканила історія
Ривароль*

В Україні жестова мова існує близько двох століть, тобто, з того часу, як з'явилися перші осередки, громади глухих і відповідно спеціальні школи для глухих дітей (Інститут для глухонімих на Волині був відкритий у 1808 році*, Львівська школа – у 1830 році, Одеська – у 1843). Жестова мова, за справедливої думки Юрія Крамара, розвивалася і культивувалася у родинях глухих від покоління до покоління. Це геніальний комунікативний витвір людей, у яких неможливе усне спілкування. Це прояв творчої здатності і переконання того, що людина, позбавлена слуху, спроможна творити і творить рідну мову.

Але до розуміння цього пройшов значний проміжок часу, в який мова жестів розглядалася вченими, педагогами, громадськими діячами (Микола Лаговський, Віктор Флері, Леонід Щерба, Іван Соколянський, Лев Виготський, Рахіль Боскіс, Наталія Морозова, Микола Тяжелов, Рудольф Краєвський, Наталія Іванюшева) з різних, досить таки полярних, точок зору.

Не дивлячись на те, що в кінці XIX – початок XX століття основним методом навчання був „чистий усний метод”, історично зафіксовані погляди видатних сурдопедагогів на проблему використання жестової мови у

* Тома де Томон. – Інститут на Волини. – Зодчие России. – 1980. – С.57.

Кульбіда С. Стан використання і вивчення жестової мови в Україні: Історія дослідження. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід) : Матеріали Міжнародн. конф. (Київ, 25-26 трав. 2004 р.). К.: Науковий світ, 2004. С.75-83.

навчальному процесі. Теоретично Микола Михайлович Лаговський та інші в усному мовленні вбачали далеко не єдиний засіб сурдопедагогічного процесу, педагоги - професіонали не відкидали зовсім мову жестів:

«Жестикуляцію, мимику безусловную, естественную, употребляемую учениками при общении друг с другом подавляют и искореняют даже вредно, принимая возможность благотворно в смысле развития влияния старших учеников на младших, которые еще не умеют говорить. Но, преследуя жестоко жестикуляцію, все же должны вырабатываться меры, ускоряющие усвоение речи и не замедляющие умственного развития ученика ...»*

В. І. Флері (1800 – 1856) вперше провів дослідження жестового спілкування глухих і свій досвід описав у відомій праці „Глухонемые” (1835). Видатний педагог виділяє три різновиди жестового мовлення. Він вважав, що у колективі глухих складається особлива жестикуляційна система, яка має тільки їй притаманні і відмінні від словесної мови закономірності. У цій системі „існує велика різноманітність відтінків і надзвичайно тонких змін, яких на папері виразити неможливо”

Різні питання навчання осіб з вадами слуху не могли залишитися поза увагою і на різних поважних зібраннях. Так, наприклад, у 1910 році Іван Опанасович Соколянський, працюючи сурдопедагогом в Олександрівському училищі для глухонімих, виступав з доповіддю “Про навчання українських глухонімих рідній мові” на Всеросійському з'їзді діячів по вихованню і навчанню глухонімих. У своїй доповіді він обґрунтував педагогічну необхідність навчання учнів рідною мовою на противагу циркуляру, який це забороняв.

До речі, працюючи учителем нечуючих, Соколянський відчув велике розчарування і педагогічну безпорадність, оскільки у навчальних закладах

* Паленный В.А. Материалы и методические рекомендации к изучению истории и культуры глухих. – М., 2002. – С.39.

Kulbida, S. (2004). Use and Study of Sign Language in Ukraine: History of Research. In Proceedings of Modern trends of special education development (Canada-Ukraine Experience) (pp.173-180). Kyiv: Naukovyi svit.

панував усний метод навчання. Сурдопедагог став помічати, що успіхи глухих виявляються досить низькими; розумів, що теорія і практика навчання глухих суттєво різняться. Звертаючись до книг по лінгвістиці, його зацікавили погляди Л. В. Щерби, котрий поділяв розуміння величезної суті жестової мови для розвитку глухих. Останніх він прирівнював до іноземців, з розумінням того, що глухі мають свою мову і “міміка” характеризується як своєрідна типова мовна система, яку вчителям потрібно знати і яку потрібно вивчати. Важливо відмітити, що Щерба дотримувався граматичного напрямку вивчення і навчання іноземним мовам, (словесна для глухого як іноземна). Тому підсумовуючи свої наукові погляди, Щерба зазначав, що “при навчанні глухонімих усному мовленню їхня рідна мова “міміка” – має використовуватися повною мірою”.

Беручи за основу погляди Щерби, Соколянський в 20-30 роках ХХ ст. займається проблемою мовленнєвого режиму у школі глухих. Тверда переконаність в тому, що педагог в присутності глухої дитини повинен розмовляти тільки на зрозумілій глухій дитині мові, породила запитання до “зрозумілої мови” – якою їй бути? Або це комбінація жестового, дактильного і усного мовлення, або – це тільки жестове мовлення і дактилологія. Він вважав, що тільки міміка може замінити інтонаційну сторону мовлення за відсутності слуху.

Хочемо відмітити, що Івану Соколянському не вдалося реалізувати свої підходи і рішення в сурдопедагогіці (хоча це він зробив при навчанні сліпоглухих), зокрема, довести обов'язковість жестового етапу у початковому навчанні мови. Незадовго до своєї смерті він писав, що “я пришел к непоколебимому для меня и окончательному выводу, что игнорирование жестовой речи глухого ребенка в дошкольный и школьный период – это тягчайшее преступление, которое должно быть наказуемо в уголовном порядке”.

Кульбіда С. Стан використання і вивчення жестової мови в Україні: Історія дослідження. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід) : Матеріали Міжнародн. конф. (Київ, 25-26 трав. 2004 р.). К.: Науковий світ, 2004. С.75-83.

З 1938 року після Всеросійської наради сурдопедагогів в школах країни основними мовленнєвими засобами педагогічного процесу визначаються усне і письмове мовлення, а допоміжними – дактильне (починаючи з 3 класу) і жестове мовлення.

Радянські сурдопедагоги Рахіль Марківна Боскіс і Наталія Григорівна Морозова наприкінці тридцятих років минулого століття здійснили спробу вивчити жестову мову експериментально, але створити лінгвістичний опис жестової мови не вдалося. Причиною стало те, що традиційні методи лінгвістики були неефективними для аналізу жестової мови, який спирався на оперування таких понять як частини мови, члени речення тощо. Саме на основі таких помилкових розміркувань був і зроблений висновок, по-перше, що мова жестів позбавлена граматичних закономірностей і є примітивною; по-друге, що глухі не можуть володіти двома мовами, і що з поступовим оволодінням словесної мови жестова мова перетворюється в КЖМ (кальковане жестове мовлення).

Лев Семенович Виготський – видатний психолог ХХ століття, людина широкої ерудиції, маючи величезний інтелект вченого, жестову мову – визначав не як кінетичну копію словесної мови, а як *символічну систему* зі своїми закономірностями, зі своєю структурою, яка не задана біологічно, а виникає завдяки соціуму у відповідь на потребу у спілкуванні: спочатку з батьками, потім – з вихователями, ровесниками, педагогами, товаришами по роботі, навчанню. Тільки якісне включення в життя суспільства забезпечує глухим дітям нормальний розвиток мислення. А якщо це так, то жестова мова не може бути примітивною.

“Боротьба усного мовлення з мімікою не дивлячись на всі добрі наміри педагогів, як правило, завжди закінчується перемогою міміки, не тому, що міміка з психологічної точки зору є істинним мовленням глухонімої людини, не тому, що вона легша щодо засвоєння, а тому, що вона – *це істинне мовлення у всьому своєму багатстві його функціонального значення, а*

штучно насаджена усна вимова слів позбавляє життєвого багатства і є тільки мертвим відбитком з живого мовлення”.

Він аргументовано рекомендував сурдопедагогам використовувати всі можливості мовленнєвої діяльності глухої дитини, не ставлячись зверхньо, недобррозичливо до міміки як до ворога, розуміючи, що різні форми мовлення можуть бути не тільки конкурентами один для одного, але й сходинками, завдяки яким нечуюча дитина поступово оволодіває мовленням.

Один із засновників Українського товариства глухих Микола Олександрович Тяжелов, намагався дослідити все те, що пов'язано з жестовою мовою глухих, про що свідчить його рукописна праця „Мимический словарь” (період 40-х років ХХ ст.)

Теоретична частина охоплює статті про „Мову як засіб спілкування у людському суспільстві”, „Міміку і її виникнення”, „Види міміки і її особливості” (природна і штучна), використання жестів та інше.

Спираючись на дослідження інших авторів, Микола Тяжелов робить висновок, що перша мова знаків і жестів проіснувала кілька тисячоліть, навівши приклади-факти використання знаків і жестів в древній Греції (Лукиан „О пантоміме”, в середні віки – серед монахів Цистерзіанського ордену у Франції тощо). Цікавим історичним фактом стало те, що перед Великою Вітчизняною війною інститут Марра¹ організував експедицію на Закавказзя, якою було встановлено, що мова знаків і жестів, як пережиток минулого, збереглася на той час в окремих поселеннях Вірменії, Азербайджана, Нагорного Карабаха і в деяких районах Грузії. Ручна мова була виявлена також в Сирії, Персії, Камеруні та інших древніх місцях.

Щодо використання жестової мови в педагогічному процесі Тяжелов стверджував, що це – необхідний засіб у процесі навчання і виховання, але, на його думку, має використовуватися лише у виключних випадках (при встановленні контакту з дітьми, при засвоєнні значень нових слів, понять).

¹ Смирнова Е. Знакомтесь: „Мимический словарь” Н.А. Тяжелова. – Наше життя. – 25.01.2002ю – С.7.

Кульбіда С. Стан використання і вивчення жестової мови в Україні: Історія дослідження. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід) : Матеріали Міжнародн. конф. (Київ, 25-26 трав. 2004 р.). К.: Науковий світ, 2004. С.75-83.

II частина словника знайомить нас з 1100 жестами і відповідниками слів (понять), детальним описом кожного жестового позначення.

Робота кілька десятиліть зберігалася у сім'ї і лише 2002 року – потрапила до Музею історії УТОГ.

Значний негативний вплив на використання жестової мови у навчально-виховному процесі спеціальних шкіл мала праця Йосипа Сталіна “Марксизм и вопросы языкознания”, де стверджувалося, що глухонімі “аномальні”, “без'язики” люди, а їх “ручна” мова – “це не мова, і навіть не подібність мови”. Її не можна прирівнювати до звукової мови, як неможливо прирівняти “первобытную мотыгу к современному гусеничному трактору с пятикорпусным плугом”. Десятки років жестова мова викорінювалася із спеціальних шкіл внаслідок таких висловлювань, що знайшли своє відображення у підходах до навчання глухих.

У 1968 році за ініціативи УТОГ (на той час в лавах УТОГ налічувалося 57 тис. чоловік) Наталія Василівна Іванюшева (досвідчений перекладач і сурдопедагог) розробляє і готує посібник “Мимико-жестикуляционная речь”, розрахований зокрема для перекладачів-початківців, сурдопедагогів. Матеріал посібника побудований за принципом від простого до складного з тим, щоб людина, котра вивчає жестову мову, змогла спочатку оволодіти найпростішими поняттями, засвоїти найбільш вживані жести, а потім – доповнити свій запас політичною, виробничною, сільськогосподарською термінологією. Жести розподілялися по темах і доповнювалися фотографією і детальним описом жесту.

На початку 70-х років ХХ століття кандидат педагогічних наук, викладач кафедри сурдопедагогіки дефектологічного факультету Київського педагогічного університету імені О. М. Горького (нині НПУ імені М. П. Драгоманова) впродовж 10-річного терміну здійснює лінгвістичний опис мови жестів глухих на основі українознавчого матеріалу, використовуючи термін “міміко-жестикулярна мова” (МЖМ). На його думку,

Kulbida, S. (2004). Use and Study of Sign Language in Ukraine: History of Research. In Proceedings of Modern trends of special education development (Canada-Ukraine Experience) (pp.173-180). Kyiv: Naukovyi svit.

МЖМ складається з виражальних рухів (міміка обличчя, виражальні жести) і жестових знаків (безпосередня конкретна символіка, опосередкована символіка, штучні знаки).

Теоретичну характеристику мови глухих вчений підкріпив, створивши унікальний жестовий словник, де лексеми ґрунтувалися за *конфігурацією* руки – однією з основних компонентів жесту, як семантичної одиниці. Два інші основні компоненти – просторове положення руки (рук) і його (їх) рух були описані в статті до кожної жестової одиниці.

З іншого боку планети, а саме в США, Вільям Стоку, проводячи дослідження з аналізу АЖМ (американської жестової мови) довів, що жестова мова – багаторівнева лінгвістична система, що володіє широким набором лексичних, граматичних засобів для висловлення думки і аналізу інформації, а жест – є основною значущою (семантичною) одиницею, що має складну структуру.

Компоненти жесту вчений порівнює з фонемами в слові і зазначає: як слово складається з фонем, так і жест складається з компонентів (конфігурація, розташування, рух) і детально описує і аналізує їх.

Завдяки дослідженню Вільяма Стоку був схвалений новий напрямок у науці, який отримав назву “структурна лінгвістика”, завдяки чому стало можливим не тільки ставити, а й вирішувати завдання наукового вивчення жестової мови глухих.

Зважаючи на цей факт можна з впевненістю констатувати, що доробок Рудольфа Генріховича Краєвського є визначним і становить скарб української вітчизняної науки як перша спроба вивчення лінгвістичних особливостей УЖМ.

Період 70-80 років на Україні характеризувався „затишшям”, хоча світова наука, визначаючи жестову мову високорозвиненою системою спілкування, переглядала низку питань, що були тісно пов’язані з проблемами „мова - мислення”, „мова – когнітивна діяльність”, „мова – соціалізація” по

Кульбіда С. Стан використання і вивчення жестової мови в Україні: Історія дослідження. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід) : Матеріали Міжнародн. конф. (Київ, 25-26 трав. 2004 р.). К.: Науковий світ, 2004. С.75-83.

відношенню до нечуючих осіб. Якщо раніше, як підкреслює Юрій Крамар, акцентувалася вирішальна роль словесної мови у загальному і психічному розвитку глухої дитини, становленні особистості, то нові наукові дані обумовили зовсім інший підхід до проблеми. Зважаючи, що жестова мова – одна з природних мов людства, не краща і не гірша за будь-яку словесну мову, а просто інша за лінгвістичною структурою і субстанцією, то сама думка про „безмовних глухонімих” стала, на наш погляд, нетактовною. Мова йде не про заперечення ролі словесної мови в розвитку глухої дитини (її значення загальновідоме), а про оспорення монополії словесної мови, оскільки на її місці може бути і жестова мова.

Зарубіжні психологічні і психолінгвістичні дослідження дали змогу вивчити особливості розвитку глухих дітей, що виховувалися в глухих родинах, констатувалося, що повноцінна комунікація за допомогою жестової мови дозволяє таким глухим дітям випереджати у розвитку своїх глухих ровесників, що виховуються у сім'ях чуючих батьків. Процес оволодіння жестової мови маленькими дітьми в родинах глухих відбувається відповідно віковим закономірностям, виявленим при оволодінні словесною мовою (збігаються тимчасово параметри появи перших слів і жестів, їхня функція, характер помилок та інші). Так, американський вчений Д. Моогес, проаналізувавши глухих дітей з глухих родин, констатував великі успіхи у проходженні шкільної програми, в тому числі, – і знання граматики англійської мови, вищим рівнем розвитку навичок читання, комунікативних потреб і здібностей, соціалізації тощо. Більш того, вчений констатував, що в жодному з експериментів у таких глухих не було виявлено відставання у розвитку усного мовлення.

На початку 90-х років набула поширення наукова інформація щодо вивчення нейропсихологічних механізмів жестової мови вченими U. Bellugi, E. Klima. Провівши ряд досліджень, вони експериментальним шляхом встановили, що діяльність мозкових механізмів, які забезпечують

Kulbida, S. (2004). Use and Study of Sign Language in Ukraine: History of Research. In Proceedings of Modern trends of special education development (Canada-Ukraine Experience) (pp.173-180). Kyiv: Naukovyi svit.

функціонування як словесної, так і жестової мови, побудована за одними і тими ж принципами. Ліва півкуля, яка домінує в організації нейрофізіологічних процесів, пов'язаних безпосередньо зі словесною мовою, відповідає також і за жестову мову. Саме лівопівкульна локалізація жестової мови – один з найважливіших доказів розвиненості жестової мови як знакової системи і відображає її важливу роль у когнітивній діяльності глухих.

Слід відмітити, що у сучасній педагогіці, як свідчать резолюції Міжнародних конгресів ВФГ і конференцій по навчанню глухих, яскраво виражена тенденція щодо включення ЖМ у систему засобів навчання глухих.

Провідні вчені-сурдопедагоги (Галина Зайцева, Тетяна Давиденко, Ірина Цукерман, Анна Комарова, Володимир Базоев, Марія Євсєєва, Віктор Пальоний та ін.), серед яких доктор педагогічних наук, директор Московської білінгвістичної гімназії Галина Лазарівна Зайцева, переконують, що діюча традиційна система навчання глухих в принципі не може забезпечити всім глухим рівних можливостей навчання і розвитку.

Основний недолік цієї системи – унітарність, а методологія заснована на тому, що тільки словесна мова, і, перш за все, – усне мовлення визнається єдиною можливою базою і засобом формування особистості глухого. Прихильники білінгвістичного навчання вважають, що для більшості глухих найбільш позитивною педагогічною системою є середовище словесно-жестової двомовності, які визнаються як рівноправні засоби у процесі навчання і виховання глухих дітей. За білінгвістичного підходу використовується рідна жестова мова, якою користуються між собою дорослі глухі.

Практика навчання жестовому мовленню у білоруських колег (Лідія Сергіївна Димскис) підтвердила висновки російських вчених про особливості словесно-жестової двомовності, зокрема констатації того, що найбільш

Кульбіда С. Стан використання і вивчення жестової мови в Україні: Історія дослідження. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід) : Матеріали Міжнародн. конф. (Київ, 25-26 трав. 2004 р.). К.: Науковий світ, 2004. С.75-83.

успішніше і дієвіше є механізм ланцюжка „жест-зміст-слово”, ніж „слово - зміст - жест”.

Засвоївши матеріал на життєвій основі, природно-доступній при ушкодженні слуху, нечуючі діти почувають себе впевнено, адекватно своїм можливостям, які базуються на генетичній природі.

Досвідчені сурдопедагоги радять відмовитися від звичайного пріоритету відповідей на запитання і пам'ятати, що оволодіння змістом жесту (формування понять) – процес тривалий, і в подальшому необхідно неодноразово звертатися до розвитку понять у нових ситуаціях.

Заняття на жестовій основі дозволяють підвищити інформаційну щільність матеріалу, обговорити особисті враження, переживання, власний досвід у всьому його багатстві (що практично неможливо, погодьтеся, в умовах домінування словесно-усного вектору у навчанні глухих). Засвоєння жестів забезпечується у процесі ігор, інсценувань, драматизації (казкові сюжети, життєві ситуації), активних дій з предметами. Завдяки такій діяльності у дітей максимально залучені такі процеси, як пригадування, накопичення вражень, що стають основою їх раннього різностороннього, інформаційно-насиченого спілкування.

Зарубіжні дослідження щодо вивчення національних жестових мов, включення їх в навчальний процес, використання жестової мови як першої мови глухих дитини, розробка навчальних програм, посібників, забезпечення прав глухих в отриманні інформації і освіти на жестовій мові, визнання офіційного статусу жестової мови як державної не могли обійти стороною терени України. Важливу роль у цьому питанні за останні 4 роки відіграє громадська організація Українсько-Канадський Альянс (УКА), що об'єднує фахівців, педагогів, батьків, котрі безпосередньо пов'язані з нечуючими дітьми.

Співпраця з канадськими колегами дає можливість обміну про новітню інформацію з різних питань. Останні роки Альянс проводить практичні

Kulbida, S. (2004). Use and Study of Sign Language in Ukraine: History of Research. In Proceedings of Modern trends of special education development (Canada-Ukraine Experience) (pp.173-180). Kyiv: Naukovyi svit.

заходи у спеціальних школах для осіб з вадами слуху у різних регіонах України, які отримали назву – Літні інститути. Метою Інститутів – стала реалізація можливостей активної співпраці учнів, педагогів, батьків, формування особистості нечуючої дитини, розкриття її здібностей у різних видах діяльності і спілкування.

Саме за ініціативи активних учасників УКА порушується питання лінгвістичного вивчення української жестової мови на науковому рівні і включення української жестової мови у навчально-виховний процес спеціальних шкіл для глухих. Цю ідею не тільки підтримує, а й розділяє думку Об'єднання нечуючих педагогів (ОНП) – громадської організації педагогічних працівників з вадами слуху, яке розпочало свою діяльність з лютого 2003 року.

Одним із завдань, яке поставила перед собою організація, стало сприяння активізації навчального процесу, поліпшення якості навчання, встановлення тісного контакту між учнем і педагогом, а в кінцевому результаті – реалізацію нечуючими учнями свого особистісного потенціалу доступним і зручним засобом – жестовою мовою.

Цьому передувало рішення двох науково-практичних конференцій, проведених під егідою найчисленнішої організації інвалідів нашої держави – Українського товариства глухих (УТОГ). Йдеться про резолюцію I Всеукраїнської конференції з історії навчання глухих в Україні (2000 рік) та I Всеукраїнської конференції з реабілітації нечуючих осіб (2002 рік), у яких одним з найважливіших першочергових завдань визначено запровадження у навчально-виховний процес спецшкіл для нечуючих дітей жестової мови глухих.

Ця ж думка підтверджується результатами анкетування „Жестова мова, як засіб навчання глухих”, яке проводилося серед читачів газети „Наше життя” Українського товариства глухих. За підсумками цього справді масового опитування, у якому взяли участь 937 осіб (з них – 709 глухих і

Кульбіда С. Стан використання і вивчення жестової мови в Україні: Історія дослідження. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід) : Матеріали Міжнародн. конф. (Київ, 25-26 трав. 2004 р.). К.: Науковий світ, 2004. С.75-83.

слабочуючих), виявилось, що переважна більшість опитуваних (923 особи) вважає, що жестову мову необхідно не тільки використовувати у навчально-виховному процесі спецшкіл для нечуючих дітей, а й вивчати як рідну.

Важливим моментом позитивних змін стало інформаційне повідомлення від Міністерства освіти і науки України про те, що з 2002/2003 навчального року години варіативної частини навчального плану для глухих дітей і дітей зі зниженим слухом можна використовувати на вивчення жестової мови за рішенням педагогічної ради закладу.*

Нововведення – це, перш за все, врахування побажань педагогів, батьків, дорослих нечуючих і учнів спеціальних шкіл стосовно поліпшення якості навчання завдяки використанню грамотної нормативної жестової мови. Слід відмітити, що більшість шкіл поставилася до цього позитивно, оскільки сприйняла дане нововведення не як наказ, а як заклик до розуміння сурдопедагогами поставленої проблеми.

Важливо відмітити, що посилена увага до вивчення, використання і навчання УЖМ в нашій країні дала поштовх до розробки нових матеріалів:

- український тематичний відео-словник жестової мови, розроблений Наталією Іванюшевою, Євдокією Зуєвою, налічує 1800 жестів, які подані тематично, і вважається базовим словником щодо оволодіння рідною мовою нечуючих;

- навчальний посібник „Від „А” до „Я” з дактилології та жестової мови для дітей шкіл глухих та слабочуючих, розрахований для батьків, студентів педагогічних ВУЗів за спеціальністю „сурдопедагогіка” (автори Надія Олексіївна Козачек, Катерина Іванівна Васильєва) – Харківський державний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди, заг. обсяг – 1,6 др. арк.;

- навчальна програма „Жестова мова”, розроблена Євгенією Семенівною Грищенко, Василем Стьопкіним для шкіл нечуючих, розрахована на 4 роки навчання;

* Інструктивний лист Міністерства освіти і науки України від 28.05.2002. - №1/9 – 266.

Kulbida, S. (2004). Use and Study of Sign Language in Ukraine: History of Research. In Proceedings of Modern trends of special education development (Canada-Ukraine Experience) (pp.173-180). Kyiv: Naukovyi svit.

- статті Світлани Кульбіди щодо сучасної української дактилології (серед яких - „Дефектологія” 2003 р. і „Жестова писемність по-білоруськи” („Наше життя”. – 29.11.2002. – С.3);

- тижнева рубрика „Жестова мова глухих” в газеті „Наше життя”, що відображають стандарт і культуру УЖМ.

Безумовно, названі матеріали є важливими на сьогоднішній день, але проблему загалом має вирішувати об’єднання науковців – сурдопедагогів-перекладачів комплексно:

- починаючи з організації наукового дослідження щодо вивчення лінгвістичних особливостей української жестової мови ;

- опрацювання методичної концепції: вивчення УЖМ як рідної мови серед низки основних предметів і використання ЖМ як засобу навчання і виховання нечуючих дітей у спеціальній школі в умовах білінгвістичного підходу;

- перегляд системи викладання і перебудова курсу „Дактилологія і жестова мова” на дефектологічних факультетах педагогічних ВУЗів з метою збільшення годин і тем та із залученням кваліфікованих фахівців.

Сподіваємось, що серйозне обговорення стану проблеми стане відправною точкою щодо початку серйозного підходу до вирішення названих питань стосовно функціонування української жестової мови де-юре.

Література.

1. Інструктивний лист Міністерства освіти і науки України від 28.05.2002. - №1/9 – 266.

2. Кульбіда С. В. Вища освіта глухих в Україні / С. В. Кульбіда / Актуальні проблеми навчання і виховання людей з особливими потребами // Збірник наукових праць № 2. – 2002. – С.131 – 134.

3. Кульбіда С.В. Врахування особливостей засвоєння математ. знань у глухих учнів як запорука ефективності навч.-виховного процесу у початковій школі // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у

Кульбіда С. Стан використання і вивчення жестової мови в Україні: Історія дослідження. Сучасні тенденції розвитку спеціальної освіти (Українсько-Канадський досвід) : Матеріали Міжнародн. конф. (Київ, 25-26 трав. 2004 р.). К.: Науковий світ, 2004. С.75-83.

спеціальній школі. - Науково-методичний збірник. Вип. 5. – Київ, 2004. – С. 237 – 240.

[http://irbis.npu.edu.ua/cgi-](http://irbis.npu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&C21COM=S&I21DBN=KV&P21DBN=KV&S21FMT=fullwebr&S21ALL=%3C.%3EA%3D%D0%A0%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.%20%D0%86.$%3C.%3E&FT_REQUEST=&FT_PREFIX=&Z21ID=&S21STN=1&S21REF=5&S21CNR=10)

[bin/irbis64r/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&C21COM=S&I21DBN=KV&P21DBN=KV&S21FMT=fullwebr&S21ALL=%3C.%3EA%3D%D0%A0%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.%20%D0%86.\\$%3C.%3E&FT_REQUEST=&FT_PREFIX=&Z21ID=&S21STN=1&S21REF=5&S21CNR=10](http://irbis.npu.edu.ua/cgi-bin/irbis64r/cgiirbis_64.exe?LNG=uk&C21COM=S&I21DBN=KV&P21DBN=KV&S21FMT=fullwebr&S21ALL=%3C.%3EA%3D%D0%A0%D0%BE%D0%B4%D0%B8%D0%BC%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE.%20%D0%86.$%3C.%3E&FT_REQUEST=&FT_PREFIX=&Z21ID=&S21STN=1&S21REF=5&S21CNR=10)

4. Кульбіда С. В. До питання про білінгвістичне навчання нечуючих / С. В. Кульбіда. – Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Тези доповідей. Четверта міжнародна науково-практична конференція. – К., 2003. – С.163 – 164. <http://irbis.npu.edu.ua/>

5. Кульбіда С.В. Жестова мова в системі освіти дітей з порушеннями слуху [ISP 2006.narod.ru](http://isp.2006.narod.ru).

6. Кульбіда С. В. Значення педагогічної оцінки в усвідомленні початківцями результатів навчальної діяльності / С. В. Кульбіда / Дефектологія. – № 1. – 2003. – С. 37 – 39.

7. Кульбіда С.В. Літні табори українсько-канадського альянсу // Дефектологія. – 2002. – № 1. – С. 29, 44.

8. Кульбіда С.В. Поліпшення якості навчання глухих дітей шляхом використання жестової мови // Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. – Науково-методичний збірник. – Київ, 2005. – С.333 – 337.

9. Кульбіда С. В. Сучасні погляди і технології у навчально-виховному процесі шкіл для осіб з вадами слуху / С. В. Кульбіда. – Розвиток життєвої компетентності учнів у загальноосвітньому навчальному закладі. – Матеріали всеукраїнської науково-пошукової конференції 7 – 8 жовтня 2004 року. – 2005. – С.167 – 170.

10. Кульбіда С. В. Українська дактилологія /С. В. Кульбіда / Дефектологія. – № 2. – 2003. – С. 34 – 36.

11. Кульбіда С. В. та ін. Українська жестова абетка / С. В. Кульбіда, Н. В. Іванюшева / науково-методичний посібник. – 2004. – 58 с.

Kulbida, S. (2004). Use and Study of Sign Language in Ukraine: History of Research. In Proceedings of Modern trends of special education development (Canada-Ukraine Experience) (pp.173-180). Kyiv: Naukovyi svit.

12. Кульбіда С. В. та ін. Українська жестова абетка / С. В. Кульбіда, Н. В. Іванюшева / науково-методичний посібник (доповнений і доопрацьований). – 2005. – 58 с.

13. Кульбіда С.В. «Шкільна зрілість» глухої дитини - запорука її ефективного навчання : навчально-методичний посібник Підготовка до школи дітей з особливими потребами в умовах сім'ї: поради батькам. – Книга 2.- Київ, 2005.- С.156 – 162.

14. Kulbida S. School, Family, Society // www.deafalliance.com. – 2002. – S. 1 – 3.

15. Паленный В. А. Материалы и методические рекомендации к изучению истории и культуры глухих. – М., 2002. – С. 39.

16. Смирнова Е. Знакомтесь: „Мимический словарь” Н. А. Тяжелова. – Наше життя. – 25.01.2002. – С.7.

17. Тищенко О.М., Кульбіда С.В. Українська жестова мова як об'єкт лексикографічної параметризації / О. М. Тищенко, С. В. Кульбіда / Лексикографічний бюлетень. – Вип. 12. – Київ, 2005. – С. 37 – 42.
<http://www1.nas.gov.ua/institutes/ium/lb/Documents/LB-12.pdf#page=37>